

Individo dvasingumo ugdymas – bendras vidurinių ir aukštųjų mokyklų uždavinys

Vytautas Šernas

Vytauto Didžiojo universitetas

Mokytojas – ugdymo proceso šerdis, siela, gyvenenos išminties, tautos kultūros puoselėtojas. Jis – vedlys į gimtosios kalbos, savos ir svečių šalių literatūros, mokslo, technikos ir kt. lobynus. Mokytojas ne vien žinių nešėjas, žinių, kurios greitai pamiršamos, o tas, kuris diegia ilgalaikes, amžinas vertybes į mokinių sąmonę, ugdo taurius šalies piliečius tiek mokykloje, tiek ir už jos ribų, ugdo dorus žmones, neabejingsus savo šalies žmonių kančioms ir laimėjimams. Visus juos jis siekia išugdyti gimtojo krašto patriotais.

Tyrimo objektas – mokytojo dvasingumas, nes tik dvasingas mokytojas ugdo dvasingas asmenybes, sėkmingai diegia jiems norą tapti savarankiškais, gyventi savo galva.

Tyrimo metodas – analitinis-aiškinamasis.

Dvasingumo samprata

Dvasingumas – kiekvieno mūsų šventovė, nuolatinis sąžinės budėjimas. Kaip sėkloje slepiasi visa, tarkim, medžio, gėlės prigimtis, taip ir dvasioje glūdi giluminiai, labiau ar menčiau subrendę, išnešioti, individo dargai, jo ateitis. Baisus dvasios Černobylis, dvasinė tuštuma, gimdanti įvairių žemųjų žmogaus instinktų (žiaurumas, libido ir kt.) subujojimą, vedantį žmogų į nuopoličius, nusikaltimus, palaidą gyvenimą, keliantį pavo-

jų tautai išsigimti. Dvasingumas jungia tokias sąvokas kaip žmoniškumas, pareiga, sąžinė, tiesa, teisingumas, sugebėjimas pakilti virš gyvenimo smulkmenų, grožis, gėris, meilė, žmogaus orumas, jo sielos, mikro- ir makroaplinkos harmonija. Dvasingumas – visa tai, be ko tauta žus. Tai galingesnė jėga už tankus, baisiausių ginkluotę. Jis gali būti suvoktas ir nesuvoktas. Lietuvos žmonių dvasingumas tada, 1991 m. sausio 13 dieną, sulaukė sovietų įniršį, prieš jį nepatogiai pasijuto net užgrūdinti Pskovo divizijos žmogžudžiai. Dvasingumas, ypač jei jis masinis, yra didesnė jėga nei ginkluotas pasipriešinimas. Žmogus galingas dvasingumu, nes čia jo jėga. Nuo individo dvasingumo priklausoma, ar jis yra kūrėjas, ar tik atlikėjas, „deivių šalies“ (M. Gimbutienė) valdovas ar nukapojęs savo šaknis trumparegis, siaurakaktis technokratas, visuomenės našta. Dvasingumas – tai aukštųjų vertybė, jų filosofija, pasaulėjauta, vidinis žmogaus spindėjimas, gimdantis visuomenės darną, padedantis įveikti žmonių sumaterialėjimą, sustabarėjimą, abejingumą vienas kitam, menui, grožiui, tautos praeičiai, dabarčiai ir ateičiai, pilkapiams, piliakalniams ir protėvių kapams bei sovietų sunaikintiems kaimams, svetimųjų ateivių ar savųjų kolaborantų dvasiškai arba fiziškai nuskriaustiems kaliniams, tremtiniams, partizanams. Dvasingumo stokojan-

tys žmonės gimdo aplink save Blogį – kitų kančias, ašaras, kraujo praliejimą.

Dvasingumas glaudžiai susijęs su šeimyniniu, tautiniu, estetiniu, doroviniu, religiniu auklėjimu, mokymusi, pažinimu. Be jo neįmanoma tikra saviaukla, savišvieta, visuomenės tobulėjimas. Dvasingumą sudaro: 1) tautos, visuomenės uždavinių suvokimas; 2) žmoniškumas, gerumas, sąžiningumas, tautinė, visuomeninė ir individuali gili savimonė; 3) savitvarda, mokėjimas laukti, „glūdėti“ (Vaižgantas), o atėjus momentui, oriai išsitiesti; 4) sugebėjimas matyti save ir kitus iš dvasinės aukštumos, t. y. mokėjimas plačiai mąstyti, pakilti virš gyvenimo smulkmenų (tokiems žmonėms svetimos intrigos, ki virčiai dėl niekų ar noro valdyti); 5) valia, ištvėrmė, vidinė ramybė, harmonija, švari sąžinė; 6) dorumas kaip asmenybės, individualybės šerdis; 7) meilė žmonėms, pareigos ir atsakomybės už viską, kas aplink mus vyksta, jausmas, meilė tiesai; 8) žinių, jausmų, pojūčių, dvasinio pasaulio, idėjų vienvė, harmonija; 9) glaudus žmogaus vidinis ryšys su aplinka, kosmosu, Visata, Dievu.

Taigi dvasingumas – pasaulėžiūros tikroji šerdis.

Dvasingumo ugdymas

1. Pedagogo likimas reikalauja iš jo būti ne vien kurio nors dalyko mokytoju, inžinieriumi, agronomu, gydytoju, bet ir apaštalu, Gėrio, dvasingumo nešėju, gyvenimo, išminties skleidėju, kad jo mokiniai, studentai, anot Vaižganto, išmoktų važiuoti su rogutėmis į pakalnę taip, „kad galvos neprasimuštų, kartais kad jos nenusisuktų“ [3]. Deja, pakeliui į mokslus, profesiją individas neretai sudraskomas kaip gėlės žiedas: jis ruošiamas iš atskirų dalykų, neatsižvelgiant į jų turinio, individo patirties integraciją mokinio ar studento psichikoje, jo sąmonėje. Ženklinės psichologinės išmokymo teorijos

principų (sistemų sistemos sąmonėje kūrimas ir kt.) ignoravimas ugdo ne Visatos, kosmoso galingus valdovus, o žemažiūrius, siaurakakčius, savanaudžius technokratus, neretai atplėštus nuo Lietuvos realybės, dvasinės kultūros, savo šeimos, gyvenvietės, tautos istorinių šaknų, nesuvokiančius Visatos dėsnių, Žemės ir kosmoso įvairių jėgų sąveikos ir savo vietos šeimoje, tautoje.

2. Dvasingumas ugdomas žmogiškuoju pažinimu. Kaip teigia ugdymo epistemologija, yra trys pažinimo būdai: *racionalusis* (pojūčiai ir protas, logika), *emocionalusis*, susijęs su daile, literatūra, architektūra ir kitais grožiu spinduliuojančiais šaltiniais, ir *dvasinis* (filosofinis, religinis, giluminis, intuityvinis). Ignoravus dvasinį ar bet kurį kitą pažinimo būdą, pažinimas būna neišsamus, dalinis, tik žinios, nepaverstos individo profesinėmis, asmenybinėmis gyvenimiškosiomis vertybėmis. Apsistotiu prie dvasinio pažinimo būdo. Anot profesoriaus S. Šalkauskio, mokymas turi tarnauti protinimui, išsilavinimui. Išsilavinimo negalima prarasti, užmiršti, nes pasisavintos ne šiaip žinios, o idealiosios ugdomosios gėrybės, atpalaiduojančios individo dvasinį gyvenimą, veiklą, t. y. žmogus įgyja neprarandamas proto nuostatas, atitinkančias intelektualinės kultūros reikalavimus. Kartu protinimas, kaip mokymo padarinys, yra sistemingas, t. y. individo psichikoje kuriamos integruotos sistemų sistemos, lavinamos protinės jo galios, perteikiant žinias, mokant jį matematinės, fizikinės, kalbinės ar kt. veiklos. Protinimas, kaip ugdymas, „sykiu turi auklėti vertingą, tvirto būdo dorinę žmogaus asmenybę“ (S. Šalkauskis), t. y. turi įvairiapusiškai ugdyti individą, sudaryti jam sąlygas natūraliai įsisavinti ugdomasias gėrybes, jam aktualius dvasinius ir kt. lobius. Nūdienos mokykla pamynė šį prof. S. Šalkauskio priesaką. Todėl mokinių mokymasis neretai tampa savotiška priemone, skirta grumtis su už-

miršimu. Ar ne čia viena iš priežasčių, kodėl vis daugiau mokinių palieka pagrindinę mokyklą? Ar neprarado mokykla gyvenimiškumo, t. y. nebepatenkina nei tėvų, nei mokinių, nei visuomenės, nei tautos lūkesčių?

3. Dvasingumas ugdomas, kai visapusiškai plėtojama individo prigimtis, jo psichinės galios, nes tik tai leidžia asmenybei plačiau ir giliai išsiskleisti. Individo dvasinių galių plėtra glaudžiai susijusi su visuomenės narių dorovingumu. Ši plėtra leidžia suteikti lietuvių tautai gyvybingumo, per tautos praeitį tiesti kelius į dabartį ir ateitį, kaip kvietė mus Vydūnas. Deja, prigimtinių ir kitų individo galių ugdymo metodika edukologų pedagogikos vadovėliuose beveik negvildinama, o klasės vadovų, grupės kuruatorių sudėtingas, bet labai sunkus, aktualus darbas menkai apmokamas. Drauge ir tautos visapusiškas ugdymas, sąmoningai ar piktybiškai, vis labiau apleidžiamas.

4. Tik dvasingas mokytojas, tikras inteligentas gali išugdyti dvasingas mokinių asmenybes. Deja, specialisto inteligentiškumas dažnai suvedamas į formulių, specialybės dalyko žinojimą (neretai vien teorinį), sugebėjimą įsiminti ir išsaugoti informaciją; pamirštama tai, jog mokytojui svarbiausia, be specialybės, plati humanitarinė erudicija, apsiskaitymas, dvasingumas, inteligentiškumas.

Pagrindiniai inteligento bruožai, pasak S. Šalkauskio, nepriklauso nuo bet kokios specialybės, luomo, socialinės klasės. Negalima įstoti į inteligentus, reikia jais tapti. Inteligentui reikalingas: 1) universalus dvasinis išsilavinimas. Inteligencijos, jei kas jos neturi iš prigimties, lavinimu sunku įsigyti; 2) visuomeninis susipratimas, sąmoningumas, kryptinga kova už visuomenės dorinimą, pusiausvyros, harmonijos joje palaikymą, pažangos skatinimą, mokinių, studentų, kitų žmonių asmeninės laisvės, dvasinės brandos puoselėjimą. Inteligentija „dėl savo universalinio dvasinio išsilavinimo yra pa-

šaukta būti [...] visuomenės pusiausvyros saugotoja, kultūrinės kūrybos bei pažangos skatintoja, asmeninės laisvės gynėja, pažangaus visuomeninio judėjimo įkvėpėja“ [1]. Universitetai ir turėtų būti tikroji Lietuvos inteligentijos kalvė. Deja... Verta susimąstyti, ką turėtume daryti, kad padėtis pasikeistų, pagerėtų.

5. Bendruomenės dvasingumas – tai bendras, vieningas, visiškai koncentruotas jos nusiteikimas, individų dvasinės laisvės atpalaidavimas, nesukaustant jų autoritetais, kitų mokinių „priespauda“, t. y. atsikant sovietinio klasės kolektyvo formavimo reikalavimų. Kartu prisimintini A. Schlemmerio žodžiai: „Klasė, kuri kartu mokosi ir dirba, kartu dainuoja ir žaidžia, kartu sportuoja ir keliauja, kartu tariasi ir diskutuoja, yra nepalyginamai vertingesnė už dalykinę grupę, kuri per savaitę vos kelias valandas tepraleidžia kartu“ [2, p. 135]. Tačiau ši rekomendacija dar nereiškia, jog neturi būti pastoviai „nususinti, išdžiovinti“ neigiami mokinių nusiteikimai. Pozityvios klasės dvasios pagrindas – jos narių „savisąmonė“, „dvasinė jų autonomija“, t. y. reikia atskirą mokinį mokyti rasti savarankiškus sprendimus, siekti, kad jis taptų „sau žmogus“ [2, p. 138–139], nes kiekvienas esame skirtingas, savotiškas, su savo dvasine ir kt. potencialia, kiekvienas savaip reiškiamame šeimos, mokyklos, tautos dvasią.

6. Moksleivių, studentų dvasingumo ugdymui gali ir turi padėti švietimas, kaip individo išvadavimas iš nesavarankiškumo, išmokymas išdrįsti vadovautis gyvenime savo protu (*sepere aude* – išdrįsk būti protingas), savo šventovės balsu, o kartu ir atsakyti už savo veiksmus. Todėl kiekvienas pedagogas privalo: a) sistemingai formuoti mokinių palankią nuostatą savikūrai, saviugdai, savireguliacijai; b) padėti individui kurti artimas, vidutines ir tolimas perspektyvas, projektuoti

save, savo ateitį; c) apsaugoti mokinius nuo jų dvasingumą griaušančių jėgų, patraukti juos kaip magnetas, įžiebtį širdyse kilnius idealus, troškimus, siekius, išmokyti elgesio kultūros, etiketo; d) pats mėgti savo dalyką, mylėti savo kraštą, jo žmones, istoriją, liaudies kultūrą, būti aukštos erudicijos, dvasinės kultūros, plataus akiračio ir aukštos doros. Pagaliau juk visi trokšta „būti didžiais“ (S. Freudas), „būti reikšmingais“ (J. Dewey), „aistringai nori būti pripažintais“ (W. James). Kurie pedagogai pajėgs šį jaunų žmonių troškulį numalšinti, tie taps jų vadovais, vedliais į dvasingumą.

7. Mokinio pasaulėžiūra – tai vienas iš svarbių jo dvasingumo komponentų. Ją formuoja:

- klasės (grupės, minios) dvasia;
- mokomosios švietimo gėrybės;
- individo idėjos, siekiai, galimybės, vidinės jėgos, išorinės sąlygos, nuostatos,;
- mokinio užmokyklinio gyvenimo dvasia;
- genai;
- savitvartos, valios, ištvermės, jausmų, aistrų, pojūčių ir proto darni sąveika;
- individo patirtis;
- mokytojų, tėvų, draugų ir kt. dvasingumas;
- dvasingo bendravimo stiliaus įvaldymas;
- individo vertybių sistema, jos susiformavimo lygis.

8. Ypač svarbus dvasingumo elementas – neabejingumas savai tautai, kalbai, literatūrai, kultūrai. Reiklumas savai kalbai, bendravimo žodžiu ir raštu kultūrai – vienas iš svarbiausių dvasingumo šaltinių.

Literatūra

1. Šalkauskis S. Inteligentijos koncepcija. VUB. Rankraščių skyrius. F. 140–489.

2. Šerkšnas A. Mokyklinė bendruomenė. Kaunas, 1939.

9. Intelektu ir dvasios sintezė turėtų išvesti Lietuvos mokyklą į naują, aukštesnę pakopą. XXI a. pedagogo veikla privalo padėti mokiniui susiformuoti „dvasinę tautos individualybę“ (A. Maceina), suderintai ugdyti jo kūną ir sielą, „mąstančią širdį“ (Hegelis). Apleisti mokinių dvasinį pasaulį – tai nusikaltimas, pasak Š. Amonašvilio, prilygstantis šventovės apleidimui. O apleistoje šventovėje velniai veisiasi. Dvasingumas – tai nenutrūkstamas individo tobulėjimas, jo dvasios virpėjimas, nuolatinis jos atsinaujinantis švytėjimas. Dvasingumui priešingos trys labiausiai dabar Lietuvoje plintančios destruktivos dvasinės vertybės: pragmatizmas (beatodairiškas naudos siekimas), hedonizmas (nežabotas malonumų vaikymasis) ir konformizmas (prisitaikėliškumas). Bedvasiškumo viršūnė – egoizmas ir savanaudiška, vartotojiška psichologija, gobšumas, abejingumas žmogui, jo kančioms, svarbiems tautos išgyvenimams, tautos kultūrai. Aukščiausias bendravimo lygis – dvasinis. Jūsų pašnekovas – tai dvasinio prado nešėjas, kuris daug ką permąstė, iškentėjo. Mokėkime klausyti, suprasti jį. Ieškokime dvasiškai turtingų pašnekovų, nes su didžios dvasios žmogumi visi mes tampame didingesni (Markas Tvenas), o su menkos – tampame menkystomis. Švietimo misija – didžiadvasiškumo ugdymas, – teigia holistinės mokyklos principų kūrėjas Lynnas Stoddardas.

Išvada. Mokinių, studentų dvasingumo ugdymas – didelė, sudėtinga problema. Jos išsprendimas priklausys nuo to, ar parengsime dvasingus mokytojus, ar taps Lietuvos universitetai inteligentų klavėmis, ar susitelksime šio kilnaus uždavinio sprendimui.

3. Vaižgantas. Greitoji važiuotė // Lietuvos mokykla. 1930. Nr. 2.